

Конституційне право зарубіжних країн. Підручник

У підручнику подано загальну характеристику конституційно-правового регулювання в зарубіжних країнах, визначено поняття, предмет і систему конституційного права, його суб'єкти та джерела. Аналізуються проблеми конституційно-правової відповідальності.

Особливе місце посідають питання взаємодії конституційного права й суспільства, а також характеристика держави як суб'єкта відповідних правовідносин. Розглянуто основні конституційно-правові інститути в зарубіжних країнах, приділено увагу конституційно-правовому статусу особи.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
------------------------	---

Розділ I. СУТНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

§ 1. Галузь конституційного права та елементи її системи	4
1.1. Поняття та предмет конституційного права	4
1.2. Місце конституційного права в системі національного права	6
1.3. Інститути конституційного права	7
1.4. Норми конституційного права	8
§ 2. Суб'єкти конституційного права	11
2.1. Особливості конституційно-правових відносин	11
2.2. Органи влади як суб'єкти конституційного права	12
2.3. Конституційна правосуб'єктність індивідів та їх об'єднань	13
2.4. Відповідальність у конституційному праві	14
§ 3. Головні джерела конституційного права	18
3.1. Конституційні закони	18
3.2. Органічні закони	20
3.3. Звичайні закони	21
§ 4. Інші джерела конституційного права	23
4.1. Конституційно-правові договори. Статути територіальних автономій	23
4.2. Парламентські регламенти. Підзаконні акти	24
4.3. Судові рішення прецедентного значення	25
4.4. Рішення конституційних судів	26

4.5. Звичаєві засоби регулювання державно-політичних відносин владарювання .	27
§ 5. Конституційне (державне) право як наука та навчальна дисципліна	29
5.1. Загальна характеристика науки конституційного права	29
5.2. Дуалізм навчальної дисципліни з конституційного права.	30
5.3. Історія науки конституційного права на терені України.	31
<i>Контрольні завдання</i>	34

Розділ II. ОСНОВИ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІЇ

§ 1. Конституція як основний закон держави	35
1.1. Поняття конституціоналізму й конституції	35
1.2. Феномен конституції як основного закону держави	37
1.3. Конституція як договір. Теорія установчої влади	40
1.4. Народні конституції	41
1.5. Окротройовані конституції	43
1.6. Конституція та мусульманське право.	44
§ 2. Історично зумовлені характеристики конституції. Система та структура конституції.	45
2.1. Старі, нові й новітні конституції.	45
2.2. Інструментальні та соціальні конституції	48
2.3. Систематизовані конституції (основні закони)	50
2.4. Несистематизовані конституції.	52
§ 3. Ревізія (внесення змін і перегляд) конституції	53
3.1. Жорсткість конституції як основного закону	53
3.2. Ревізія конституції за рішенням парламенту	55
3.3. Ревізія конституції безпосередньо на референдумі й за рішенням установчих зборів	58
3.4. Конституційні обмеження ревізії основного закону.	60
<i>Контрольні завдання</i>	61

Розділ III. КОНСТИТУЦІЙНІ СТАТУСИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

§ 1. Засади конституційних статусів людини і громадянина	62
1.1. Конституційні статуси людини і громадянина та теорія природних прав. Суб'єктивні права та обов'язки.	62
1.2. Співвідношення між правами людини і правами громадянина	64
1.3. Концепції правової держави й верховенства права.	66
1.4. Свобода і рівність як основа конституційних статусів людини і громадянина	68
§ 2. Громадянство. Іноземці як суб'єкти конституційного права.	70
2.1. Поняття громадянства. Громадянство та державний суверенітет	70
2.2. Особливості конституційно-правового та міжнародно-правового інститутів громадянства	72
2.3. Набуття громадянства за народженням (філіація)	73
2.4. Набуття громадянства внаслідок прийняття до нього (натуралізація)	75
2.5. Інші способи набуття громадянства	77
2.6. Припинення громадянства.	78
2.7. Правовий режим іноземців. Інститут притулку	79
§ 3. Конституційні права, свободи й обов'язки. Виборче право як суб'єктивне право громадянина.	81
3.1. Особливості конституційного закріплення прав і свобод та їх класифікація	81
3.2. Особисті (громадянські) права і свободи.	82
3.3. Політичні права і свободи	83
3.4. Виборче право (право голосу) як суб'єктивне право громадянина.	85
3.5. Загальне виборче право.	86

3.6. Рівне виборче право	87
3.7. Соціально-економічні права	89
3.8. Права національних меншин.	89
3.9. Конституційна регламентація обов'язків	90
<i>Контрольні завдання . . . . .</i>	<i>91</i>

Розділ IV. КОНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

§ 1. Принцип народного суверенітету. Загальні характеристики безпосередньої демократії та представницької демократії	92
1.1. Поняття й сутність народного суверенітету	92
1.2. Визначення безпосередньої демократії та представницької демократії	94
1.3. Співвідношення безпосередньої демократії та представницької демократії	97
§ 2. Вибори.	98
2.1. Засади інституту політичних виборів	98
2.2. Ключові стадії виборчого процесу	100
§ 3. Референдум.	104
3.1. Засади інституту референдуму.	104
3.2. Загальнонаціональний і місцевий референдуми.	106
3.3. Конституційний і законодавчий референдуми.	106
3.4. Референдуми щодо дострокового припинення повноважень президента, обраного на загальних виборах, або парламенту.	108
3.5. Плебісцити	110
3.6. Обов'язковий і факультативний референдуми.	111
3.7. Класифікації референдумів за порядком їх призначення	112
3.8. Імперативний і консультативний референдуми.	113
§ 4. Народна ініціатива	114
4.1. Засади інституту народної ініціативи.	114

4.2. Референдна народна ініціатива	116
4.3. Законодавча та конституційна народні ініціативи	118
<i>Контрольні завдання</i>	120

Розділ V. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА СУСПІЛЬСТВО

§ 1. Соціальна держава.	121
1.1. Визначення соціальної держави	121
1.2. Соціальна держава та ідеї соціальної справедливості й соціального захисту	123
1.3. Соціальна держава в контексті її впливу на економічну організацію суспільства та інші сфери суспільного буття	124
§ 2. Політичні партії.	126
2.1. Поняття політичних партій	126
2.2. Інституціоналізація політичних партій (загальна характеристика)	127
2.3. Конституційні засади інституціоналізації політичних партій	128
2.4. Конституційний статус опозиції	130
2.5. Державне фінансування політичних партій	131
2.6. Взаємозв'язки політичних партій і парламенту	132
2.7. Взаємозв'язки політичних партій і уряду	134
§ 3. Релігія і церква.	137
3.1. Свобода віросповідання (совісті). Принцип відокремленості держави й церкви.	137
3.2. Іслам і буддизм як державні релігії.	138
3.3. Конституційна регламентація питань християнської релігії й церкви	140
<i>Контрольні завдання</i>	142

Розділ VI. ДЕРЖАВА ЯК КАТЕГОРІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

§ 1. Державний суверенітет. Державні органи та розподіл влад	143
1.1. Поняття й сутність державного суверенітету	143
1.2. Визначення державного органу.	145

1.3. Розподіл влад як конституційний принцип . . .	146
1.4. Розподіл влад і форми державного правління. Стимування і противаги	148
§ 2. Державні символи та державна мова	149
2.1. Поняття державних символів	149
2.2. Характеристика державних символів	150
2.3. Конституційний інститут державної (офіційної) мови	152
§ 3. Форма державного правління	154
3.1. Поняття форми державного правління	154
3.2. Абсолютна та дуалістична монархії в конституційному праві	155
3.3. Сучасні форми державного правління (загальна характеристика)	156
3.4. Парламентські монархія та республіка	157
3.5. Президентська та напівпрезидентська республіки. Форма державного правління в пострадянських країнах	160
§ 4. Форма державного устрою	162
4.1. Поняття форми державного устрою. Основи теорії федералізму	162
4.2. Конституційне визначення федеративної держави	164
4.3. Організація федеративної держави	166
4.4. Класифікація федеративних держав. Конфедерація	169
4.5. Конституційне визначення унітарної держави та її організація	171
§ 5. Державна територія. Адміністративно-територіальний устрій держави . .	172
5.1. Поняття державної території	172
5.2. Адміністративно-територіальний устрій держави (загальна характеристика)	174
5.3. Столиця як елемент адміністративно- територіального устрою держави	176
§ 6. Територіальна автономія	178
6.1. Поняття територіальної автономії	178

6.2. Конституційне визначення територіальної автономії	179
<i>Контрольні завдання</i>	181

Розділ VII. ПАРЛАМЕНТ

§ 1. Парламент як представницький і законодавчий орган	182
1.1. Визначення парламенту	182
1.2. Характер парламентського представництва ...	184
1.3. Правила більшості, за якими ухвалюються рішення парламенту	185
1.4. Парламент і законодавча влада	188
1.5. Двопалатна й однопалатна побудови парламенту	189
§ 2. Формування парламенту	190
2.1. Вибори членів верхньої палати парламенту ...	190
2.2. Призначення членами верхньої палати парламенту	192
2.3. Інші порядки формування верхньої палати парламенту	194
2.4. Цензи щодо пасивного виборчого права	194
2.5. Строк, на який обирають членів парламенту ...	196
§ 3. Розпуск парламенту	198
3.1. Розпуск парламенту (загальна характеристика)	198
3.2. Розпуск парламенту та форма державного правління	200
3.3. Підстави розпуску парламенту	201
3.4. Обмеження щодо розпуску парламенту	204
§ 4. Структура парламенту та організація його роботи ...	205
4.1. Чисельність загального складу парламенту. Комісії й комітети як елемент структури парламенту	205
4.2. Постійні комісії (комітети) парламенту	206
4.3. Спеціальні та слідчі комісії (комітети) парламенту	207

4.4. Об'єднані комісії (комітети) палат парламенту. Органи парламенту, які реалізують його окремі повноваження	209
4.5. Керівний орган парламенту (палати)	210
4.6. Конституційні засади організації роботи парламенту	212
§ 5. Основи статусу члена парламенту	213
5.1. Природа депутатського мандата	213
5.2. Присяга члена парламенту. Позбавлення та втрата депутатського мандата	215
5.3. Несумісність або сумісність депутатського мандата	217
5.4. Депутатська недоторканність (індемнітет та імунітет)	219
§ 6. Законодавчий процес. Парламент і бюджет	222
6.1. Внесення законопроекту до парламенту	222
6.2. Розгляд законопроекту в парламенті. Прийняття закону	225
6.3. Промульгація прийнятого парламентом закону	227
6.4. Вето глави держави щодо прийнятого парламентом закону	228
6.5. Оприлюднення закону та набуття ним чинності.	230
6.6. Особливості розгляду та прийняття державного бюджету в парламенті	231
§ 7. Парламентський контроль.	232
7.1. Загальна характеристика парламентського контролю	232
7.2. Запитання депутатів та інтерпеляція	233
7.3. Парламентський контроль, здійснюваний комітетами (комісіями).	236
7.4. Контроль щодо коштів державного бюджету	236
7.5. Парламентський омбудсман	238
<i>Контрольні завдання . . . . .</i>	<i>239</i>

Розділ VIII. ГЛАВА ДЕРЖАВИ Й УРЯД

§ 1. Поняття та сутність виконавчої влади	240
1.1. Поняття виконавчої влади	240
1.2. Конституційний інститут монарха	241
1.3. Конституційний інститут президента	243
1.4. Президент як арбітр або (та) гарант	245
1.5. Уряд як орган виконавчої влади	247
§ 2. Порядок і умови заміщення посади президента	249
2.1. Вибори президента (загальна характеристика)	249
2.2. Цензи для кандидатів у президенти	250
2.3. Строк, на який обирають президента. Присяга президента.	252
2.4. Обмеження щодо переобрання президентом	253
2.5. Практика пострадянських країн щодо обіймання посади президентом	254
§ 3. Формування уряду.	255
3.1. Формування уряду за умов парламентського правління.	256
3.2. Формування уряду в президентських республіках	258
3.3. Формування уряду за умов змішаної республіканської форми державного правління	259
3.4. Формування уряду у відповідних пострадянських країнах	260
§ 4. Організація виконавчої влади за різних форм державного правління	261
4.1. Виконавча влада за умов парламентського правління	261
4.2. Виконавча влада у президентських республіках	264
4.3. Виконавча влада за умов змішаної республіканської форми державного правління. Досвід відповідних пострадянських країн.	264
4.4. Контрасигнування (скріплення) актів глави держави.	266

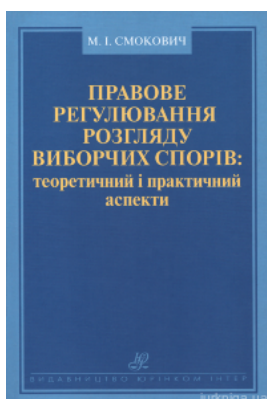
§ 5. Імпічмент	268
5.1. Імпічмент (англійська за походженням модель)	268
5.2. Імпічмент (американська за походженням модель)	271
§ 6. Політична відповідальність уряду	274
6.1. Політична відповідальність уряду перед парламентом (загальна характеристика)	274
6.2. Механізми політичної відповідальності уряду перед парламентом	276
6.3. Політична відповідальність міністрів перед президентом	278
§ 7. Нормотворчість глави держави й уряду	278
7.1. Делеговане законодавство	278
7.2. Регламентні акти як акти підзаконного характеру	279
7.3. Надзвичайні акти, що мають силу закону	280
<i>Контрольні завдання</i>	281

Розділ IX. СУД ЯК ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

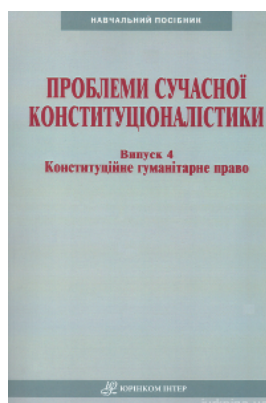
§ 1. Сутність конституційного контролю	283
1.1. Загальна та конституційна юрисдикції як складові судової влади	283
1.2. Моделі конституційного контролю	284
1.3. Класифікації конституційного контролю	286
§ 2. Формування органів конституційного контролю	288
2.1. Формування органу (органів) конституційного контролю за американської моделі	288
2.2. Формування органу конституційного контролю за європейської моделі	290
2.3. Формування органу конституційного контролю за французької моделі	293
§ 3. Повноваження органів конституційного контролю	293
3.1. Повноваження органів конституційного контролю щодо перевірки конституційності різних актів	293

3.2. Повноваження конституційного суду щодо сфери захисту прав і свобод.	295
3.3. Інші повноваження конституційного суду	297
3.4. Суб'єкти, уповноважені ініціювати конституційний контроль. Юридичні наслідки рішень органів, що його здійснюють.	298
<i>Контрольні завдання</i>	299
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	300
ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ	300
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	301

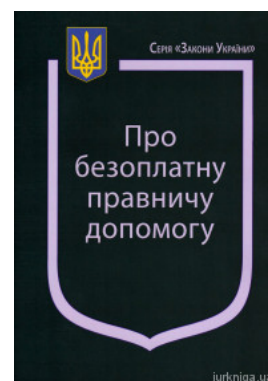
Книги, які можуть вас зацікавити

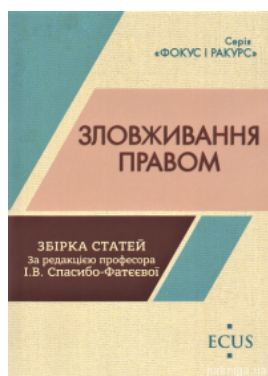
Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти

Проблеми сучасної конституціоналістики

Закон України “Про безоплатну правничу допомогу”

Зловживання правом. Збірка статей

Закон України “Про регулювання містобудівної діяльності”

Основи ІТ-права

Перейти до галузі права
Конституційне право

[Перейти на сайт →](#)